

Moderní školní zahrada jako prostor edukace

SIMONA HENDRYCHOVÁ

Abstrakt: Školní zahrady tvoří již po staletí významný prvek ve výchově a vzdělávání dětí. Z historických dokumentů je patrné, že v průběhu historie byly hledány a doporučovány možnosti využití školních zahrad ve výchově a vzdělávání dětí. Dnešní moderní mateřské školy věnují školním zahradám a jejich vybavení značnou pozornost. Školní zahrady současných mateřských škol vytvářejí přirozené a inspirativní prostředí pro děti předškolního věku, které jim poskytuje celou řadu herních a vzdělávacích prvků sloužících nejen k hrám, ale také k jejich komplexnímu rozvoji. Předkládaný text mapuje nejčastější herní a vzdělávací prvky nacházející se na školních zahradách současných mateřských škol. Dále se zaměřujeme na využití školních zahrad mateřských škol v předškolním vzdělávání. Pro tento účel byl vytvořen krátký dotazník. Za účelem výzkumného šetření bylo vybráno celkem 40 náhodně zvolených mateřských škol z Moravskoslezského, Olomouckého, Zlínského kraje a Hlavního města Prahy. Výběr jednotlivých mateřských škol byl zcela náhodný. Z výsledků šetření vyplynulo, že na školních zahradách současných mateřských škol se stále častěji kromě klasických herních prvků objevují zahradní edukační prvky zaměřené na environmentální výchovu a ochranu přírody. Školní zahrady současných mateřských škol tak vytvářejí pro děti předškolního věku inspirující a podnětné edukační prostředí.

Klíčová slova: školní zahrada mateřské školy, moderní herní prvky, předškolní vzdělávání, environmentální výchova

Úvod

Děti v předškolním věku přirozeně projevují zvědavost a výrazný zájem o nové zkušenosti a podněty, které čerpají z okolního prostředí. Současné mateřské školy preferují přírodní školní zahrady, které obsahují celou škálu rozličných druhů herních a vzdělávacích prvků. Učitelky mateřských škol na školních zahradách mateřských škol zakládají společně s dětmi záhony

určené na pěstování nejrůznějších druhů bylinek či drobného ovoce a zeleniny, umísťují zde ptáčí budky a hmyzí hotely a stále častěji se na školních zahradách objevují také prostory zaměřené na kompostování organického materiálu či na třídění odpadů. Na školních zahradách mateřských škol velmi často realizují edukační činnosti a aktivity v altánech, které jsou pro tyto účely upraveny jako přírodní učebny (Hendrychová, 2019).

V roce 2023 zveřejnila Nadace Karla Komárka Family Foundation (KKFF) výsledky svého komplexního výzkumného projektu STEM nazvaného "České děti venku 2023", který zjišťoval, jak děti věkové skupiny 3–15 let žijící v České republice tráví svůj volný čas. V rámci výzkumu se zabývali také pobytem dětí předškolního věku venku a na školních zahradách mateřských škol. Z výsledků vyplynulo, že pro děti předškolního věku je pobyt venku v mateřské škole velmi podstatný, a pro některé děti je to jediná příležitost trávit svůj čas venku ve všední dny. Z výzkumu dále vyplynulo, že největším benefitem je pro děti předškolního věku přirozený pohyb venku a volná hra, pro kterou jsou velmi vhodným prostředím zejména přírodní školní zahrady. Také z pohledu učitelek mateřských škol přináší pobyt venku na školních zahradách dětem celou řadu výhod a benefitů, mezi které můžeme zařadit např. možnost přirozeného pohybu a volné hry ve venkovním prostředí, neméně významné je také posílení imunity, zlepšení fyzické zdatnosti dětí, rozvíjení jemné i hrubé motoriky v přirozeném prostředí, rozvoj sociálních vztahů a spolupráce mezi dětmi (Nadace Proměny Karla Komárka, 2023).

Historický vývoj školních zahrad v českých zemích

První zmínky o školních zahradách se z hlediska historie objevují již 500 let před našim letopočtem v Persii. V tomto období zahrady sloužily spíše k zajištění obživy pro učitele než k účelům vzdělávacím. Tato tradice zaměření školních zahrad, jako zdroje obživy pro učitele a žáky přetrvala až do středověku, a nejpatrnější byla zejména v tehdejších klášterních školách (Medlík, 2007). První zmínku o využití školních zahrad pro výchovné účely nacházíme v díle Jana Amose Komenského, který doporučoval zřízení školní zahrady při každé škole a upozorňoval na význam školní zahrady ve vzdělávání dětí. Organizované přírodovědné vzdělávání ve školách se na našem území objevuje až v 18. století, kdy začaly nově vznikat oborové a předmětové didaktiky přírodních věd (Jančaříková, 2019).

V souvislosti s vydáním Všeobecného školního řádu císařovnou Marií Terezií v roce 1774 se začínají soustavněji budovat školní zahrady

při tehdejších školách. Zahrady, které původně při školách již existovaly, neměly zpravidla ještě charakter školních zahrad, které by sloužily pro výchovu a vzdělávání dětí, ale často sloužily pro obživu a potřebu učitelů. I přes tuto skutečnost, probíhalo v těchto zahradách vzdělávání dětí. Učitelé na těchto zahradách získávali řadu zkušeností v oblasti rolnického hospodaření, zahradničení či sadařství a tyto své znalosti zcela přirozeně využívali i při výuce dětí. K výraznému posunu v oblasti zakládání školních zahrad došlo až ve druhé polovině 19. století na základě vydání říšského zákona v roce 1869, který stanovil doporučení zakládat při školách zahrady a pozemky sloužící ke vzdělávání (Morkes, 2007).

Od počátku 20. století byly školní zahrady považovány za důležitou součást vzdělávacího procesu a často byly zakládány při školách za účelem praktické výuky přírodních věd a základů zemědělství. Tuto skutečnost zmiňuje také reformátorka a pedagožka Anna Süssová, která ve svém pedagogickém díle *Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí* (1912, s. 15) s odkazem na tehdejší platné zákony¹ uvedla, že „*při škole mateřské má kromě příhodných světnic nebo síní býti dostatečné, přívětivé a chráněné místo ku hraní a pohybům pod širým nebem (t. j. zahrada nebo dvůr s místy ku hraní)*.“ Süssová také zdůrazňovala nutnost rozdělení školní zahrady na jednotlivé části podle účelu aktivit na nich realizovaných. Na školních zahradách by mělo být hřiště opatřené pískem určené pro hru dětí, dále by školní zahrada měla obsahovat „oddělení zahradnické“, vybavené potřebným nářadím, kde se děti mohou zaměstnávat zahradními pracemi. Za nejdůležitější a nejvyužívanější považovala tu část zahrady, která je krytá střechem a chrání děti před nepříznivým počasím, a která by měla být zařízená a vybavená stejným způsobem jako herna mateřské školy (Süssová, 1912).

Ve 20. století, především v jeho druhé polovině, byly na školní zahrady a dětská hřiště instalovány nejrůznější herní prvky zaměřené na rozvoj pohybových dovedností dětí. Nejčastěji byly tyto herní prvky vyráběny ze dřeva. Později však byly tyto dřevěné herní prvky na školních zahradách a dětských hřištích doplňovány či zcela nahrazovány konstrukcemi a plastikami vyrobenými ze železobetonu. V 80. letech 20. století se na zahradách a dětských hřištích začaly objevovat robustní a odolné prolézačky geometrických tvarů vyrobené, po vzoru dětských hřišť v tehdejším Sovětském svazu, z barevně nalakovaných kovových tyčí. Tyto ne zcela bezpečné a vyhovující herní prvky

¹ Nařízení ministra kultury a vyučování, ze dne 22. června 1872, č. 4711 a dále Výnos c. k. zemské školní rady ze dne 29. září 1884, č. 6246

byly na konci 20. století postupně nahrazovány herními prvky a herními sestavami vyrobenými z moderních materiálů, především z odolných plastů a v kombinaci s dalšími materiály např. dřevem, lany a provazy (Matula, 2012).

Toto tradiční pojetí školních zahrad je dnes již nahrazeno prostředím, které je vybaveno nejen moderními herními a vzdělávacími prvky, ale také ekologicky zaměřenými prvky, které dětem předškolního věku nabízejí celou řadu zajímavých činností a aktivit. Pojetí dnešních moderních školních zahrad mateřských škol nabízí dětem jedinečnou možnost realizace herních a pohybových aktivit, ale také nejrozumnější možnosti přímého kontaktu s přírodou, seznámení se se způsoby pěstování nejrozumnějších rostlin a s potřebou péče o životní prostředí. Vhodně navržená školní zahrada tak napomáhá správnému celkovému vývoji dítěte.

Školní zahrady současných mateřských škol v České republice

Školní zahrady současných mateřských škol tvoří jednu z důležitých podmínek ovlivňujících kvalitu předškolního vzdělávání. Stávají se originálním prostorem pro hru dětí, prostředím pro rozvoj celé řady dovedností, dětské kreativity, sociálních interakcí a spolupráce mezi dětmi. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) v návaznosti na základní podmínky vymezené příslušnými zákony, vyhláškami či prováděcími právními předpisy podrobněji specifikuje další podmínky podmiňující požadovanou kvalitu poskytovaného předškolního vzdělávání. Jednou z těchto podmínek jsou požadavky týkající se podnětnosti a vybavenosti venkovního a vnitřního prostředí mateřské školy. Zde se uvádí, že „*na budovu mateřské školy bezprostředně navazuje zahrada či hřiště (Pokud tomu tak není, jsou zajišťovány podobné prostory v dostupné vzdálenosti.) Tyto prostory jsou vybavené tak, aby umožňovaly dětem rozmanité pohybové a další aktivity. Všechny vnitřní i venkovní prostory mateřské školy splňují bezpečnostní a hygienické normy dle platných předpisů (týkajících se např. čistoty, teploty, vlhkosti vzduchu, osvětlení, hluchnosti, světla a stínu, alergizujících či jedovatých látek a rostlin).*“ (RVP PV, 2021, s. 31) Dále je zde uvedeno, že dětem je zajištěn každodenní a dostatečně dlouhý pobyt venku s tím, že program činností je vždy nutné přizpůsobit okamžité kvalitě ovzduší. Děti mají mít během pobytu v mateřské škole dostatek volného pohybu nejen na školní zahradě, ale také v interiéru mateřské školy (RVP PV, 2021). Délku pobytu venku dětí předškolního věku stanovuje také vyhláška č. 160/2024

Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých a dětských skupin, účinná od 1. 7. 2024, která v § 20 odst. 2 stanovuje, že „v zařízení pro výchovu a vzdělávání pro děti předškolního věku, provozovně pro výchovu a vzdělávání pro děti předškolního věku a dětské skupině je denní doba pobytu venku po maximální možnou dobu. Doba pobytu venku lze upravit s ohledem na klimatické podmínky.“

Pro zajištění bezpečného prostředí pro děti na školních zahradách je důležité dodržovat aktuálně platné předpisy a normy. V České republice platí norma ČSN EN 1176-1 ED.2+A1 Zařízení a povrch dětského hřiště. Tato norma stanovuje bezpečnostní požadavky pro dětská hřiště. Norma je českou verzí evropské normy EN 1176-1:2017+A1:2023. Je účinná od 1. července 2024 a nahradila ČSN EN 1176-1 ed. 2 z července 2018. Je však třeba poukázat na skutečnost, že podle ust. § 4 odst. 1 zákona č. 22/1997 Sb. o technických požadavcích na výrobky česká technická norma není obecně závazná. Je také doporučováno pravidelně provádět kontroly a údržbu herních prvků a povrchů, aby byla zajištěna jejich funkčnost a bezpečnost.

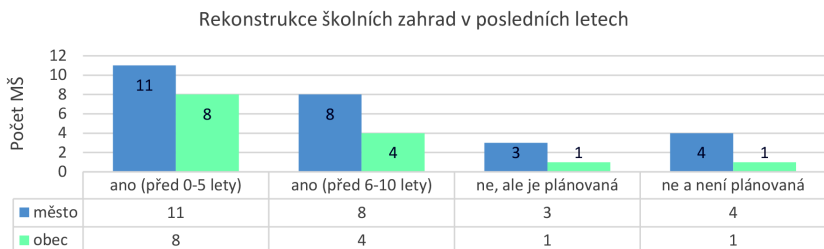
Metodologie

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké herní a edukační prvky jsou využívány na školních zahradách současných mateřských škol v ČR. Dále zjistit, jaké prvky podporující environmentální výchovu (např. kompostování, recyklaci, třídění odpadu, pěstování rostlin apod.) jsou ve školních zahradách mateřských škol využívány. V této souvislosti jsem se také zabývala nabídkou vzdělávacích aktivit, které učitelky s dětmi nejčastěji realizují na zahradách mateřských škol. Pro účel výzkumného šetření jsem zvolila kvantitativní výzkumnou strategii. Jako metodu jsem zvolila dotazník pro učitelky mateřských škol. Ve spolupráci se studentkami oboru Učitelství pro mateřské školy Ostravské Univerzity bylo k výzkumnému šetření náhodně vybráno celkem 40 školních zahrad mateřských škol v rámci několika krajů ČR.

Charakteristika zvolených školních zahrad mateřských škol

Z celkového počtu 40 náhodně zvolených mateřských škol se 32 mateřských škol nachází na území Moravskoslezského kraje, přičemž 20 mateřských škol se nachází ve městech a 11 v obcích. Na území Olomouckého kraje se nachází celkem 5 mateřských škol, z toho 2 ve městech a 3 v obcích, dále 1 mateřská škola ve Zlínském kraji a 2 mateřské školy se nacházejí

na území Hlavního města Prahy. U zvolených mateřských škol jsme také zjišťovali aktuální stav jednotlivých školních zahrad.

Z uvedeného grafu vyplývá, že v celkem 19 vybraných mateřských školách byla uskutečněna rekonstrukce školní zahrady v posledních pěti letech. Dále ve 12 mateřských školách byla školní zahrada zrekonstruována před 6 až 10 lety. V následujících třech letech plánují rekonstrukci školní zahrady celkem 4 mateřské školy a zbývajících 5 mateřských škol zatím rekonstrukci školní zahrady neplánuje. Všechny oslovené mateřské školy své školní zahrady v rámci rekonstrukce rozšířily nejen o moderní herní prvky, ale využily zde také prvky charakteristické pro přírodní zahrady.

Herní a vzdělávací prvky na zahradách vybraných mateřských škol

Současné školní zahrady mohou být skvělým prostředím, ve kterém můžeme velmi snadno integrovat herní a vzdělávací aktivity. V dnešní době je na českém trhu dostupné nepřeberné množství herních prvků, které se na zahradách škol využívají. Tyto herní a vzdělávací prvky bývají vyráběny z moderních a bezpečných materiálů. Každý herní a vzdělávací prvek instalovaný na školních zahradách či dětských hřištích musí splňovat přísné bezpečnostní a hygienické požadavky vyplývající z aktuálně platných legislativních dokumentů a norem.

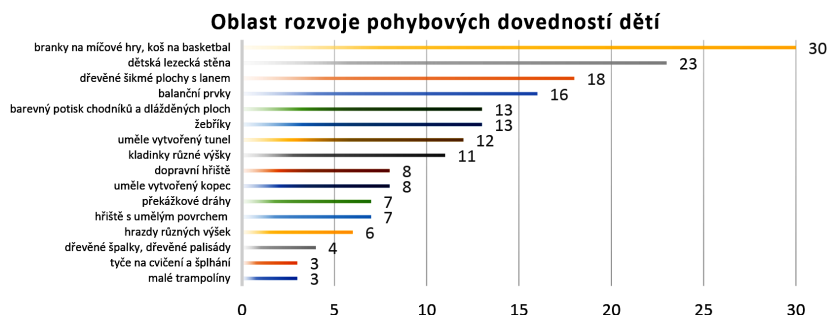
Z výzkumného šetření vyplynulo, že v současné době mezi nejčastěji využívané materiály na výrobu zahradních herních prvků patří dřevo a různé textilní materiály, především lana a provazy z přírodních materiálů. Tyto materiály bývají při výrobě herních a edukačních prvků velmi často kombinovány také s materiály kovovými a plastovými. Herní prvky na školních zahradách doplňují také různě velké plochy vyplněné drobnými kameny, jemným štěrkem či pískem.

Pro přehlednost jsem jednotlivé herní prvky využívané na zahradách mateřských škol kategorizovala do větších skupin z hlediska jejich využití.

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že na všech školních zahradách vybraných mateřských škol se vyskytují tradiční herní prvky, mezi které můžeme zařadit klasická pískoviště, skluzavky, různé druhy houpaček pro děti, dřevěné a plastové prolézačky a pyramidy, lanové překážky a mosty a dřevěné domečky sloužící pro úklid a uložení hraček. Rozdíly ve vybavení školních zahrad byly nejvíce patrné v zastoupení herních a edukačních prvků, které byly úzce zaměřené na určité aktivity a činnosti.

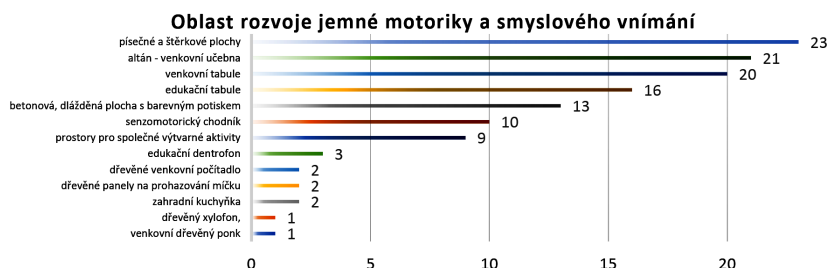
Tyto jednotlivé herní a vzdělávací prvky jsem rozdělila podle oblastí, ve kterých jsou nejčastěji na školních zahradách využívány. Toto rozdělení je pouze orientační, protože uvedené herní prvky je možné využívat nejen pro jejich primární účel, ale také na základě kreativity a fantazie dětí ve všech oblastech vzdělávání.

Rozvoj pohybových dovedností dětí

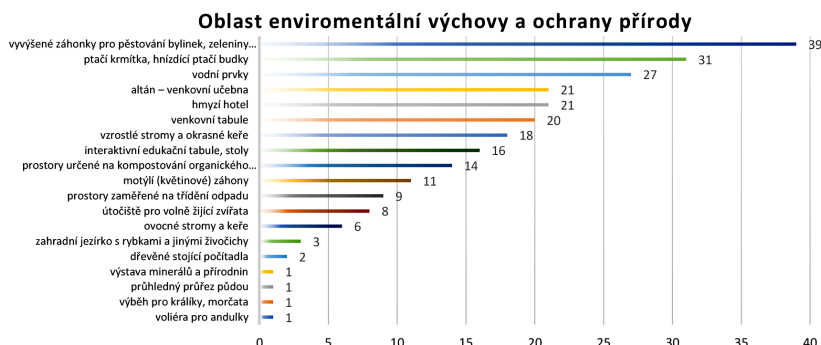
Pro rozvoj pohybových dovedností dětí byla na vybraných školních zahradách mateřských škol nainstalovaná celá řada herních prvků. Nejvíce byly na školních zahradách zastoupeny branky na míčové hry a koše na basketbal, které se nacházely na 30 zahradách mateřských škol. Dále byly velmi často zastoupeny dětské lezecké stěny, a to celkem ve 23 zahradách, následovaly různé druhy balančních prvků, které jsou instalovány na celkem 16 zahradách z celkového počtu 40 vybraných školních zahrad mateřských škol. Naopak nejméně byly na školních zahradách mateřských škol zastoupeny kovové tyče a hrazdy zaměřené na cvičení a šplhání dětí a také dětské trampolíny. Tyto herní prvky se vyskytovaly pouze ve 3 školních zahradách mateřských škol.

Jemná motorika a smyslové vnímání

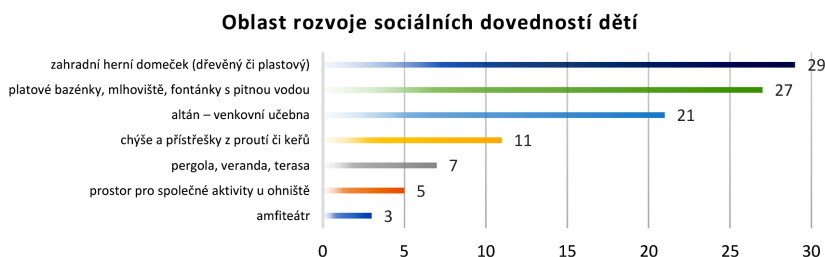
Pro přirozený rozvoj jemné motoriky a smyslového vnímání dětí vybrané školní zahrady nabízejí celou řadu tradičních či méně tradičních herních či vzdělávacích prvků. Na 23 sledovaných školních zahradách mají děti pro tento účel k dispozici volné plochy vyplněné pískem či drobným říčním štěrkem nebo oblázky, které dětem umožňují manipulaci s těmito materiály. Ve 21 školních zahradách mateřských škol mají děti k dispozici altán, resp. vybavenou venkovní učebnu umožňující dětem a učitelkám pobyt na školní zahradě i v nepříznivém počasí. Na celkem 10 školních zahradách mají děti možnost využívat pro rozvoj smyslového vnímání senzomotorický chodník. V jednotkách případů se na školních zahradách mateřských škol nacházejí netradiční herní a vzdělávací prvky, jako například edukační dendrofony, které mají děti předškolního věku k dispozici na 3 školních zahradách mateřských škol, dále dřevěný xylofon instalovaný na školní zahradě jedné mateřské školy a stejně tak venkovní dřevěný ponk vybavený potřebným nářadím, který je dětem k dispozici na školní zahradě pouze jedné mateřské školy.

Environmentální výchova a ochrana přírody

Prvky zaměřené na oblast rozvoje environmentální výchovy a ochrany přírody jsou na školních zahradách stále více a častěji zastoupeny. Umožňují dětem předškolního věku na školních zahradách pozorovat rostliny, různé druhy hmyzu a volně žijící živočichy. Děti se na zahradách mateřských škol přirozeným způsobem seznamují se způsoby pěstování kvetoucích rostlin a zeleniny, bylinek či drobného ovoce. Školní zahrady mateřských škol také umožňují dětem zapojovat se do procesu třídění odpadu a kompostování organického materiálu, díky čemu se děti přirozenou a nenásilnou formou seznamují s procesem recyklace a s ochranou životního prostředí. Ze 40 sledovaných školních zahrad byly na 39 vybraných zahradách pro tyto účely instalovány vyvýšené záhonky umožňující dětem předškolního věku pěstovat nejrůznější druhy zeleniny a drobného ovoce a bylinky. Celkem ve 31 zahradách jsou umístěny krmítka a hnízdicí budky pro volně žijící ptáky, které dětem umožňují pozorovat v průběhu celého roku různé druhy těchto ptáků. Velmi oblíbené dětmi jsou také nejrůznější vodní prvky (fontánky, vodní kaskády apod.), které se vyskytují na 27 školních zahradách. Speciální prostory určené pro kompostování organického materiálu byly instalovány na 14 školních zahradách a místo určené pro třídění odpadu má na své školní zahradě celkem 9 mateřských z celkového počtu 40 sledovaných škol. Na některých školních zahradách se také objevily velmi netradiční prvky, např. zahradní jezírka s rybkami a volně žijícími drobnými živočichy, které se nacházely na školních zahradách 3 mateřských škol, dále na jedné školní zahradě byl vytvořen výběh pro králíky, morčata a venkovní voliéra pro andulky a korely byla naistalována na školní zahradě jedné mateřské školy.

Sociální dovednosti dětí a možnosti relaxace dětí

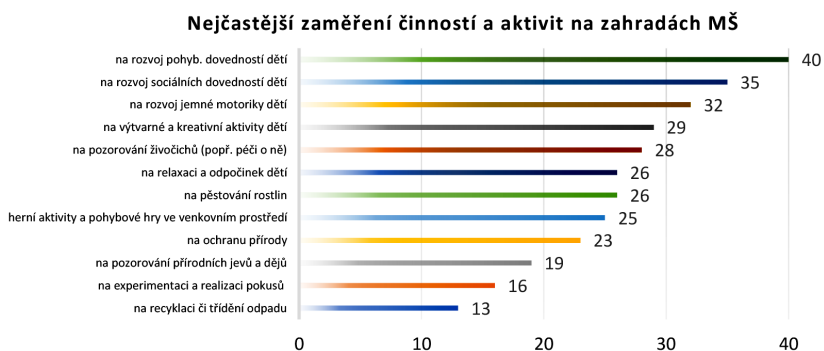

Současné školní zahrady mateřských škol nabízejí celou řadu možností a příležitostí pro rozvoj sociálních dovedností dětí. Děti společně s učiteli (případně i s rodiči) zde mohou realizovat různá neoficiální setkání a akce. Na 29 sledovaných školních zahradách jsou dětem k dispozici různé

zahradní domečky vyrobené nejčastěji ze dřeva či z odolných barevných plastů, které jsou určené pro nejrůznější herní aktivity dětí či odpočinek a relaxaci dětí. Na celkem 11 školních zahradách mohou děti trávit svůj čas či relaxovat v chýších a přístřešcích tvořených z vrbového proutí nebo k tomuto účelu upravených přístřešků z keřů. Na 5 školních zahradách mají děti, učitelky a rodiče k dispozici prostor s lavičkami a ohništěm určený k příležitostným setkáním učitelek a dětí s rodiči a ve 3 školních zahradách je vybudován přírodní amfiteátr, který je využíván nejen pro vzdělávací účely, ale také podobně jako prostory s lavičkami a ohništěm pro neformální setkávání a zahradní akce s rodiči dětí.

Aktivity a činnosti realizované na školních zahradách vybraných mateřských škol v rámci vzdělávacích oblastí RVP PV

Z výsledků šetření vyplynulo, že na školních zahradách ve všech 40 sledovaných mateřských školách učitelky s dětmi realizují činnosti a aktivity zaměřené na rozvoj pohybových dovedností, dále ve 35 mateřských školách realizují na školních zahradách také činnosti a aktivity zaměřené na podporu rozvoje sociálních dovedností dětí a činnosti zaměřené na environmentální výchovu realizují učitelky s dětmi na školních zahradách 32 mateřských škol. Naopak nejméně ve sledovaných mateřských školách byly na školních zahradách zařazována aktivity zaměřené na recyklaci a třídění odpadu a to konkrétně ve 13 mateřských školách.

Zaměření jednotlivých činností a aktivit realizovaných na školních zahradách mateřských škol bylo posuzováno také v kontextu obsahu a zaměření jednotlivých vzdělávacích oblastí obsažených v RVP PV.

Záměrem vzdělávací oblasti „Dítě a jeho tělo“ je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte předškolního věku, zlepšovat jeho fyzickou zdatnost, pohybové a manipulační dovednosti (RVP PV, 2021). Z výsledků výzkumu vyplynulo, že venkovní prostředí školních zahrad mateřských škol je ideálním místem pro přirozený rozvoj pohybových dovedností dětí, jemné motoriky a je také místem poskytujícím dětem celou řadu možností k pohybu, objevování a učení se skrze hru. Vhodné herní prvky, které se na současných školních zahradách nacházejí (hřiště, překážkové dráhy, různé balanční prvky, lanové překážky a mosty apod.) přirozeně podporují jak spontánní, tak řízené pohybové aktivity dětí, vedou ke správným pohybovým návykům, k rozvoji koordinace, síly a obratnosti dětí a tím přispívají také k jejich budoucímu vztahu k pohybu a zdravému životnímu stylu. Prostředí na vybraných školních zahradách umožňuje dětem vykonávat celou řadu činností a aktivit zaměřených na rozvoj pohybových dovedností, pohybových her a dalších herních aktivit, dále činnosti zaměřené na rozvoj jemné a hrubé motoriky. Venkovní aktivity zároveň u dětí podporují sebepoznání, vnímání vlastních limitů i schopností a budování psychické odolnosti.

Záměrem druhé vzdělávací oblasti nazvané „Dítě a jeho psychika“ je podle RVP PV (2021) je podporovat duševní pohodu dětí, rozvíjet jejich psychickou zdatnost a odolnost, intelekt dětí, řeč a jazyk, poznávací procesy a také sebepojetí dítěte. Prostředí školních zahrad mateřské školy nabízí široké možnosti pro celkový rozvoj psychického vývoje dítěte. Aktivity realizované ve venkovním prostředí přirozeně a efektivně podporují nejen kognitivní a emocionální vývoj dítěte, ale také jeho vývoj v oblasti sociální. S využitím dostupných herních a vzdělávacích prvků na školních zahradách oslovených mateřských škol je možné efektivně podporovat jazykové, poznávací, emocionální a sociální dovednosti dětí. Děti mohou např. prostřednictvím experimentování, manipulací s přírodními materiály, v průběhu volných her a řízených činností v přírodě získat nejen nové vědomosti a dovednosti, ale také se naučit zvládat emoce a navazovat kvalitní mezilidské vztahy. Během společných aktivit a her na školních zahradách (např. hry na pískovišti, v altánu či v různých přístřešcích) se děti učí vyjadřovat své myšlenky a pocity a rozvíjí si komunikační dovednosti a slovní zásobu. Netradiční vzdělávací prvky na školních zahradách (interaktivní edukační tabule a stoly, průhledný průřez půdou, zahradní jezírko či výstava minerálů a nerostů) poskytují dětem možnost objevovat a zkoumat nové informace a skutečnosti, a tím se přirozeně a nenásilně rozvíjí jejich zvědavost a radost z učení.

Třetí vzdělávací oblastí PVP PV je oblast „Dítě a ten druhý“. Jejím záměrem je podporovat vytváření vzájemných vztahů mezi dětmi a mezi dětmi a dospělými, dále obohacovat a kultivovat jejich vzájemné vztahy a komunikaci. Prostředí školních zahrad poskytuje prostor nejen pro rozvoj sociálních dovedností dětí, ale podporuje také vytváření harmonických vztahů mezi nimi. V příjemném prostředí školních zahrad mohou děti relaxovat, realizovat různé výtvarné a kreativní aktivity. Herní prvky na školních zahradách umožňují komunikaci a sdílení mezi dětmi, spolupráci při společných aktivitách, učí děti vzájemné pomoci a pravidlům společného soužití.

Záměrem čtvrté vzdělávací oblasti „Dítě a společnost“ je podporovat dítě v jeho postupném začleňování se do společenství ostatních lidí, uvést jej do světa materiálních a duchovních hodnot, do světa kultury a umění, a pomoci dítěti osvojit si pravidla soužití s ostatními, potřebné dovednosti, návyky, postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí (RVP PV, 2021). Venkovní prostředí školních zahrad mateřské školy nabízí dítěti jedinečnou příležitost k přirozenému osvojení si těchto dovedností a hodnot prostřednictvím každodenní interakce s vrstevníky, tematických her, společných aktivit, slavností a kulturních akcí realizovaných na školních zahradách. Prostřednictvím venkovních aktivit a her se děti přirozenou formou učí základům společenského chování, osvojují si sociální roli, poznávají kulturu a tradice své země a rozvíjejí si svůj smysl pro spravedlnost, spolupráci a odpovědnost.

Pátou vzdělávací oblastí je oblast „Dítě a svět“, jejímž záměrem je vytvořit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí, a rozvíjet u dítěte zodpovědný postoj k životnímu prostředí. Venkovní prostředí mateřské školy nabízí dětem ideální prostor pro objevování okolního světa, pro experimentaci, pozorování přírodních jevů, péči o rostliny a zvířata či další ekologické aktivity. Děti se zde mohou prostřednictvím vlastních zkušeností a prožitků seznámit nejen s přírodními zákonitostmi, ekosystémy, ale také s vlivem lidské činnosti na životní prostředí. Školní zahrada se stává místem, kde se děti mohou aktivně podílet na pěstování kvetoucích rostlin, bylinek, ovoce a zeleniny, pozorovat a pečovat o volně žijící živočichy. K tomuto účelu je na školních zahradách dostupná řada herních a vzdělávacích prvků, např. hmyzí hotel, ptačí krmítka, vyvýšené záhony, jezírka, průhledný průřez půdou a interaktivní edukační tabule apod., které poskytují dětem nové poznatky prostřednictvím vlastních zkušeností. Také díky aktivitám a společným akcím realizovaným na školních zahradách

(oslavy svátků, společných akcí s rodiči apod.) se děti seznamují také s kulturou, tradicemi a hodnotami naší společnosti.

Závěr

Školní zahrady hrály po staletí významnou roli ve vzdělávání dětí. Historické záznamy ukazují, že potenciál využití školních zahrad ve výchově a vzdělávání dětí byl v průběhu historie neustále zkoumán a doporučován. Dnešní mateřské školy kladou na školní zahrady a jejich zázemí značný důraz. Moderní školní zahrady mateřských škol vytvářejí přirozené a inspirativní prostředí pro děti předškolního věku, poskytují rozmanité herní a vzdělávací prvky, které slouží dětem nejen ke hře a relaxaci, ale také k jejich celkovému rozvoji. Podnětné prostředí na vybraných školních zahradách umožňuje dětem vykonávat celou řadu činností a aktivit zaměřených na rozvoj pohybových dovedností, rozvoj jemné a hrubé motoriky, pohybových her a dalších herních aktivit, ale také na rozvoj sociálních dovedností dětí. Děti při pobytu na školních zahradách mohou se svými vrstevníky často zažívat radostné chvíle při různých hrách a aktivitách. Jak již bylo uvedeno, školní zahrady jsou ideálním prostorem pro spontánní pohyb a cvičení dítěte. Přirozené přírodní nerovnosti v terénu, různé dolíky a mírné svahy na školní zahradě podněcují děti k přeskakování, přelézání a zdolávání překážek, čímž si přirozeně posilují koordinaci a stabilitu. Také nejrůznější moderní balanční prvky rozmístěné na školních zahradách mateřských škol přirozeně podporují rozvoj motorických dovedností, koordinace, rovnováhy a svalové síly u dětí předškolního věku (Skalská, 2024). Současné školní zahrady se tak stávají místem, kde se mohou děti v příjemném prostředí nejen přirozenou a nenásilnou formou vzdělávat, relaxovat, realizovat různé výtvarné a kreativní aktivity, ale také se aktivně podílet na utváření a vzhledu prostředí školních zahrad. Příspěvek zmapoval výskyt nejběžnějších herních a vzdělávacích prvků, které se nacházejí na školních zahradách současných mateřských škol a zaměřil se také na využití potenciálu školních zahrad mateřských škol v předškolním vzdělávání v ČR. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že současné školní zahrady vybraných mateřských škol, kromě tradičních herních prvků, stále více využívají moderní vzdělávací prvky zaměřené na environmentální výchovu a ochranu přírody. Moderní školní zahrady mateřských škol tak vytvářejí pro děti inspirativní a podnětné vzdělávací prostředí umožňující přirozenou a hravou formou realizovat celou řadu činností a aktivit zaměřených na celkový rozvoj dítěte předškolního věku.

Seznam literatury a zdrojů

- Česká technická norma ČSN EN 1176-1 ed. 2+A1. Online. Dostupné z: <https://seznamcsn.agentura-cas.cz/Detailnormy.aspx?k=519336>
- České děti venku 2023. Výzkumná zpráva pro Nadaci Proměny Karla Komárka. Praha: STEM. 2023. Online. Dostupné z: https://res.cloudinary.com/dkevhwcoz/image/upload/v1740756829/Vyzkumna_zprava_Ceske_deti_venku_93a7f19c3f.pdf
- GRÜNDLER C. Elisabeth, SCHÄFER Norbert. *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu. Význam, plánování, realizace*. Ministerstvo životního prostředí, Praha. 2010. ISBN 978-80-7212-523-4. Dostupné na: [https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/49D0B9B84CA613DCC12577AB00442637/\\$file/OVV-Detska_hriste_zahrady-20100927.pdf](https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/49D0B9B84CA613DCC12577AB00442637/$file/OVV-Detska_hriste_zahrady-20100927.pdf)
- HENDRYCHOVÁ, Simona. Využití školních zahrad mateřské školy v edukaci dětí předškolního věku. In: Ondřej Šimik (Ed.) a kolektiv. *Perspektivy preprimární a primární edukace – výzvy, možnosti a strategie*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019. s. 54-68. ISBN 978-80-7599-091-4.
- JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7603-051-0.
- KŘIVÁNKOVÁ, Dana. *Školní zahrada jako přírodní učebna*. Druhé vydání. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-87604-62-5.
- MATULA, Vít. *Názory rodičů dětí na obsah a vybavenost dětských hřišť v obci Nové Bránice*. 2012, Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné výchovy. 2012. Online. Dostupné z: https://theses.cz/id/g13dg4/BP_HIT_NB.pdf
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021. Online. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/opatreni-ministra-zmena-rvppv-2021>
- MORKES, František. Historie školních zahrad. In Květoslava Burešová a kol. *Školní zahrady jako přírodní učebny v České republice a Německu (Projekt). Učíme se v zahradě*. Kněžice: Chaloupky, 2007. ISBN 978-80-260-2568-9.
- MEDLÍK, Jan. Historie školních zahrad v Německu. Příklad z anglického Brightonu. In Květoslava Burešová a kol. *Školní zahrady jako přírodní učebny v České republice a Německu (Projekt). Učíme se v zahradě*. Kněžice: Chaloupky, 2007. ISBN 978-80-260-2568-9.
- SKALSKÁ, Marie. Školní zahrada – nejbáječnější tělocvična. In časopis Školní zahrada 03/2024 – pdf. Dostupné z: <https://drive.google.com/drive/folders/0B9DpWK9f3dZOX3RORkpSd3BENfK?resourcekey=0-I6Ts5UWuuAncpm52uukkZw>
- SÜSSOVÁ, Anna. *Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí. Návrh na reformu škol mateřských*. Brno: Brněnská Matice školská. 1912. Online. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:65d007a0-22d9-11e8-a0cf-005056827e52?page=uuid:076cdb70-59d9-11e8-9d1d-5ef3fc9bb22f>

Abstract: School gardens have been an important element in the education of children for centuries. Historical documents show that throughout history the use of school gardens in the education of children has been sought and recommended. Today's modern kindergartens pay considerable attention to school gardens and their facilities. The school gardens of today's kindergartens create a natural and inspiring environment for pre-school children, providing them with a range of play and educational elements not only for play but also for their holistic development. The present text maps the most common play and educational elements found in the school gardens of contemporary kindergartens. Furthermore, we focus on the use of kindergarten school gardens in pre-school education. A short questionnaire was developed for this purpose. A total of 40 randomly selected kindergartens from the Moravian-Silesian, Olomouc, Zlín regions and the capital city of Prague were selected for the research investigation. The selection of individual kindergartens was completely random. The results of the survey showed that in the school gardens of current kindergartens, in addition to classical play elements, garden educational elements focused on environmental education and nature protection are increasingly appearing. The school gardens of today's kindergartens thus create an inspiring and stimulating educational environment for pre-school children.

Keywords: kindergarten school garden, modern play elements, preschool education, environmental education

*Mgr. Simona Hendrychová, Ph.D.
Katedra preprimární a primární pedagogiky
Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita
Fr. Šrámka 3, 709 00, Ostrava – Mariánské Hory
simona.hendrychova@osu.cz*